

תוכן העניינים

1	הקדמה.....
3	פרק 1 – סוקרטס.....
5	תולדות חייו של סוקרטס.....
6	הפילוסופיה של סוקרטס.....
8	פרק 2 – הרקע למשפט ולמקורות עליו.....
8	המקורות על משפטו של סוקרטס.....
12	הרקע ההיסטורי למשפט.....
17	פרק 3 – המשפט.....
18	משפטו של סוקרטס אצל אפלטון.....
21	דיון ומסקנות.....
23	ביבליוגרפיה.....

הקדמה

הפילוסוף סוקרטס נשפט באתונה בשנת 399 לפני הספירה בהאשמה שהוא השחית את הנוער, סירב להכיר באלים שהוכרו על-ידי המדינה ועודד הכנסה של אלוהויות חדשות לפולחן של המדינה. הוא נמצא אשם, נידון למוות, וכחודש מאוחר יותר הוא שטה ללא התנגדות את כוס הרעל שניתנה לו ומת. אלו הן העובדות היבשות, שעליהן אין שום ויכוח. ליתר דיוק, גם עליהן יכול להיות ויכוח, ויש גם כאלו שטענו שהאדם שמכונה סוקרטס מעולם לא חי באמת אלא היה דמות בדיונית בלבד.¹ אבל מקובל היום להניח שאכן היה אדם כזה ושכן הוא נשפט למוות. זאת היא לכן נקודת המוצא לשאלה שבה עבודה זו תעסוק – מדוע הלך סוקרטס למוות ללא התנגדות?

כשמציבים בצורה זו את השאלה מתעוררת שאלה נוספת – האם באמת לא היתה כאן התנגדות? האם באמת יש כאן שאלה? אפשר גם לטעון שלמעשה כל הסיפור כאן הוא מקרה של אדם שמחליט להתאבד, מסיבות שלו, ושלכל היותר יש כאן גם איזה סיפור פוליטי שהביא לכך שהוא התאבד בצורה המסוימת הזו, ושאינן כאן איזו שאלה פילוסופית מיוחדת.² אבל מרבית החוקרים מסכימים שיש כאן בהחלט שאלה מעניינת יותר. את השאלה הזאת אפשר לנסח כך: מדוע הפילוסוף הנודע לא ניסה להגן על עצמו בבית המשפט, ולכאורה לפחות הלך בנחישות למוות? קיימים במחקר שני סוגים עיקריים של הסבר למעשה הזה.³

שני ההסברים האלו הם למעשה הגרסה המחקרית המודרנית של שני ההסברים שקיימים כבר בשני המקורות מתקופתו של סוקרטס עצמו, שהם גם שני המקורות היחידים שיש לנו על פרשת מותו של סוקרטס. המקור הראשון הוא כתביו של הפילוסוף אפלטון, תלמידו הבולט ביותר של סוקרטס, שכתב על המורה שלו ברבים מהכתבים שלו. לפי אפלטון, המניעים העיקריים של סוקרטס היו פילוסופיים מעיקרם. ראשית, ומעל לכל, סוקרטס טוען שזהו עניין של אזרחות טובה. כל אזרח לכאורה חותם על חוזה עם המדינה (או העיר-מדינה) שבו הוא מתחייב לשמור על החוקים שלה, ובתמורה זוכה לביטחון מעניקה לאזרחים שלה. אם במשך כל חייו הוא נהנה מהחוזה הזה, כיצד יוכל עכשיו להפר אותו? זהו בבירור מעשה בלתי הוגן, ובוודאי שפילוסוף לא יוכל לנהוג באופן כה פחדני ונצלני. שנית, אומר סוקרטס בפי אפלטון, המוות יאה לפילוסוף, בגלל שהוא משחרר אותו מכבלי הגוף הפיזי, ומאפשר לו ללמוד את האידאות של הדברים כפי שהם באמת.

בנוסף להסבר הפילוסופי הזה, קיים גם ההסבר של תלמיד נוסף של סוקרטס, קסנופון. ההסבר הוא פשוט יותר, ומסתמך פחות על כך שסוקרטס היה פילוסוף שלא היה מוכן להתפשר על העקרונות שלו, ויותר על העובדה הפשוטה שהוא היה אדם זקן. לפי ההסבר הזה, סוקרטס קיבל את מותו כי כבר הרגיש את המוות מתקרב אליו בגילו המבוגר (הוא היה בן שבעים, ובתקופה ההיא בכל מקרה הסיכוי שלו להאריך ימים, ובבריאות סבירה, היה נמוך מאד), וניצל את ההזדמנות הזו למוות באופן מכובד.

אלו הם שני ההסברים העיקריים, ובעבודה זו ננסה לבחון אותם ולהגיע למסקנה איזה מהם נראה סביר יותר. הפרק הראשון יסקור את תולדות חייו של סוקרטס ואת הפילוסופיה שלו. הפרק השני נועד לתת רקע להבנת המשפט והמקורות ההיסטוריים שבהם אנחנו יודעים עליו, ועל סוקרטס בכלל. בפרק השלישי נבחן את שני המקורות האלו כפי שהם, בכתבים של אפלטון וקסנופון. בפרק הדיון והמסקנות ננסה להרכיב מכל אתה תמונה שתענה על השאלה שבה התחלנו.

¹ E. R. Wilson, **The Death of Socrates**. Cambridge, Mass.: Harvard University Press., 2007. Chapter 1.

² R. G. Frey, "Did Socrates Commit Suicide?", **Philosophy**, Jan., 1978, Vol. 53, No. 203

³ Sam Silverman, "The Death of Socrates: A Holistic Re-Examination". **Omega**, Vol. 61(1) 2010.

פרק 1 – סוקרטס

הנושא של הפרק הזה הוא תולדות חייו של סוקרטס, הביוגרפיה שלו, ולכאורה כל מה שהפרק הזה צריך להכיל הוא את העובדות הידועות על חייו של האדם המסוים הזה, סוקרטס מאתונה. אבל כשמדובר בתקופה כה עתיקה, ובאדם שהחשיבות שלו בעיני בני התקופה שלו היתה כה גדולה, מתברר שזה לא מספיק. אפילו העובדות הבסיסיות ביותר לגבי חייו אינן מוסכמות לחלוטין (אפילו באיזה שנה הוא נולד), ועל אחת כמה וכמה העובדות רחוקות מלהיות ברורות כשמדובר בשאלות פחות בסיסיות. אין כאן כמעט עובדות ברורות שאפשר פשוט להציג ולהמשיך הלאה לשאלות הפילוסופיות. גם העובדות האלו ידועות לנו אך ורק מתוך כתבים של אנשים שהיה להם אינטרס להציג את העובדות על חייו של סוקרטס בצורה מסוימת. אין שום מקור מידע "ניטרלי" או עדות ארכיאולוגית לחייו של סוקרטס.

ולא מדובר רק באינטרס במובן הצר של המילה, איזה רוח שהאנשים האלה יפיקו מהצגת הדברים בצורה שנוחה להם. הכוונה היא גם לכך שאלו שכתבו על סוקרטס היו בעלי השקפות פילוסופיות או פוליטיות מסוימות, והכתיבה שלהם על סוקרטס השתלבה בהשקפות האלו – לא בהכרח במובן הגס כאילו כל מה שאדם כותב נועד לשרת אינטרס חומרי או פוליטי, אלא במובן זה שכל מה שהוא כותב כאילו "נצבע" בגוון מסוים, או נראה דרך משקפיים מסוימים, שכמעט בלתי אפשרי, לכל אדם, להסיר אותם, איזשהי הטיה לראות את הדברים בצורה מסוימת. זה נכון גם לגבי המקורות בני התקופה שלו, וגם לגבי כל כתיבה מאוחרת יותר עליו. סוקרטס כפי שהוא מתואר במאה הרביעית לפני הספירה הוא דמות שונה מאד מסוקרטס כפי שהוא מתואר במאה ה-19 לדוגמא, וסוקרטס של תחילת המאה ה-20, הוא דמות שונה מסוקרטס של סוף המאה ה-20. הדמות משתנה בהתאם לצרכים של מי שמתעניין בסוקרטס, ובעיקר זה משתנה לגבי המשפט שלו – בגלל שזהו משפט שמערב שאלות כמו חופש הביטוי, כוחה של המדינה מול מי שמתנגד לשלטון, או הנאמנות למדינה מול השמירה על החיים, המשפט הזה מעורר עניין בכל פעם שהשאלות האלו נהיות רלבנטיות שוב, ובכל פעם הוא מעורר פרשנות שונה.⁴

כלומר, עלינו לזכור שכל מי שכתב על סוקרטס כתב זאת דרך משקפיים מסוימים, של הזמן שלו, של התרבות שלו, של המעמד שלו בתוך התרבות הזאת וכו'. אין דרך לדעת בוודאות את מרבית העובדות החשובות בנוגע לחייו ולמשפטו של סוקרטס, ובשביל להגיע קרוב ככל האפשר לתיאור סביר שלהם, עלינו להבין גם את הרקע לכתיבה של המקורות שמהם אנו יודעים על חייו. במידה מסוימת, אפשר לומר שהקביעה הזאת נכונה תמיד: אנו אף פעם לא יודעים את העובדות באופן "אובייקטיבי". זה נכון גם על הנעשה בחדרי החדרים של הבית-הלבן בתקופת שלטונו של דונאלד טראמפ – כל מי שהעיד על מה שנעשה שם הוא בעל אינטרס מסוים, או כזה שנוגע לשמירה על עצמו או כזה שנוגע לאינטרסים פוליטיים. בטח ובטח שזה נכון לגבי חייו של אדם שחי לפני יותר

⁴ Wilson, **The Death of Socrates**. Introduction.